

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

ЗАТВЕРДЖЕНО
Рішення методичної ради університету
«29» серпня 2024 року,
протокол № 1

Перша проректорка, голова методичної ради університету,
кандидатка наук з державного управління, доцентка
_____ Ірина КОВТУН
«29» серпня 2024 року

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
з навчальної дисципліни
«ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ТА ДЕРЖАВНОСТІ»
для підготовки на першому (освітньому) рівні
здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра
зі спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування
галузі знань 28 Публічне управління та адміністрування
за заочною формою навчання

РОЗРОБНИКИ:

Професорка кафедри
теорії та історії держави і права,
кандидатка історичних наук,
доцентка
«27» серпня 2024 року

_____ Надія СТЕНЬГАЧ

Старша викладачка кафедри
теорії та історії держави і права
«27» серпня 2024 року

_____ Анна ДАНІЛОВА

СХВАЛЕНО:

Рішення кафедри теорії та історії держави і права
«27» серпня 2024 року, протокол № 1

Завідувач кафедри,
доктор історичних наук, професор
«27» серпня 2024 року

_____ Леонід МІСІНКЕВИЧ

Деканеса факультету публічного управління,
кандидатка наук з державного управління,
доцентка
«29» серпня 2024 року

_____ Тетяна ПІДЛІСНА

ЗМІСТ

			Стор.
1.	Структура вивчення навчальної дисципліни		– 3
	1.1.	Тематичний план навчальної дисципліни	– 3
	1.2.	Лекції	– 5
	1.3.	Семінарські заняття	– 10
	1.4.	Самостійна робота студентів	– 15
	1.5.	Індивідуальні завдання	– 18
	1.6.	Підсумковий контроль	– 21
2.	Схема нарахування балів		– 23
3.	Рекомендовані джерела		– 25
4.	Інформаційні ресурси в Інтернеті		– 28

1. Структура вивчення навчальної дисципліни

1.1. Тематичний план навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
л		п	лаб	інд	с.р.	л		п	лаб	інд	с.р.	
Тема 1. Становлення українського етносу та початки державності в українських землях	10	2	2	-	-	6	10	-	-	-	-	10
Тема 2. Формування державності в українських землях. Давньоруська держава (IX–XIII ст.)	12	2	2	-	-	8	12	2	-	-	-	10
Тема 3. Українські землі під владою Литви та Польщі (XIV–XVI ст.)	12	2	2	-	-	8	12	-	2	-	-	10
Тема 4. Українська козацька держава (середина XVII – кінець XVIII ст.)	14	2	4	-	-	8	12	2	-	-	-	10
Тема 5. Національно-державницька думка в період перебування українських земель у складі Російської та Австро-Угорської імперій (XIX ст.)	12	2	2	-	-	8	12	-	2	-	-	10
Тема 6. Відновлення державності українського народу (1917–1921 рр.).	12	2	2	-	-	8	12	2	-	-	-	10
Тема 7. Політичні режими в українських землях (1921–1939 рр.)	12	2	2	-	-	8	12	-	2	-	-	10
Тема 8. Україна в роки Другої світової війни (1939–1945 рр.)	12	2	2			8	10	-	-	-	-	10
Тема 9. Особливості політичного та культурного розвитку УРСР (1945–1991 рр.)	12	2	2	-	-	8	12	2	-	-	-	10
Тема 10. Україна – незалежна держава (1991 р. – до сьогодні)	12	2	2			8	16	-	-	-	-	16
Разом	120	20	22	-	-	78	120	8	6	-	-	106

1.2. Лекції

№ з/п	Назва і план теми	Кількість годин
1	2	3
1.	Тема 1: Становлення українського етносу та початки державності в українських землях	
1.1.	Вступ. Предмет, завдання, мета, джерела та література навчальної дисципліни.	
1.2.	Найдавніші державні утворення на території України.	
1.3.	Історична, державотворча та культурна спадщина скіфів. Соціальне життя. Характерні риси релігії та мистецтва.	
1.4.	Скотарські племена сарматів у степах Північного Причорномор'я та Приазов'я (III ст. до н. е. – III ст. н. е.). Походження сарматів. Господарство та матеріальна культура. Суспільне життя та духовна культура сарматів.	
1.5.	Причини утворення давньогрецьких колоній у Причорномор'ї. Типи причорноморських грецьких полісів. Найбільші міста-колонії Ольвія, Херсонес, Пантикапей, Тіра. Боспорське царство V ст. до н. е. – VI ст. н. е.	
2.	Тема 2: Формування державності в українських землях. Давньоруська держава (IX–XIII ст.)	2
2.1.	Антський племінний союз. Східнослов'янські племена і союзи племен у VI–IX ст.	
2.2.	Утворення та основні етапи розвитку Давньоруської держави. Політичний устрій та суспільна організація.	
2.3.	Давньоруська держава в період політичної роздрібненості. Протистояння ординського та руського державницьких проєктів.	
2.4.	Суспільно-політичний розвиток Галицької та Волинської земель у XII – на початку XIII ст. Королівство Русі (1253–1340 рр.).	
2.5.	Культура Давньоруської держави. Вплив Візантії на духовно-культурну спадщину Давньоруської держави. Церковно-державне право.	
3.	Тема 3: Українські землі під владою Литви та Польщі (XIV–XVI ст.)	
3.1.	Приєднання до Литовської держави Волині, Чернігово-Сіверщини, Поділля, Київщини і Переяславщини. Політика великих литовських князів в українських землях. Кревська та Городельська унії. Ліквідація удільних князівств на теренах українських земель. Встановлення влади Московії над Чернігово-Сіверською землею. Зростання впливу Польщі на Литву. Захоплення Польщею Київщини, Волині та Брацлавщини.	
3.2.	Люблінська унія 1569 р. Зміна політико-правового становища українських земель після приєднання до Польського королівства.	
3.3.	Утворення козацтва. «Ординація Війська Запорозького реєстрового» 1638 р.	
3.4.	Європейський Ренесанс та його вплив на розвиток української культури у XIV–XVI ст. Освіта і наука. Полемічна література як елемент української ренесансної культури. Розвиток друкарства.	

4.	Тема 4: Українська козацька держава (середина XVII – кінець XVIII ст.)	2
4.1.	Формування Б. Хмельницьким козацької держави. Специфіка козацького державотворення.	
4.2.	Гетьманщина в другій половині 50-х років XVII ст. Початок Руїни української державності. Московська експансія та її наслідки для української державності.	
4.3.	Державницька концепція І. Мазепи. Проект «Ідеальної держави» П. Орлика. Державні проекти Г. Орлика.	
4.4.	Наступ Росії на українську автономію та остаточна її ліквідація у 60-х – 80-х рр. XVIII ст. в Гетьманщині і Слобідській Україні.	
4.5.	Українська культура періоду бароко (друга половина XVII–XVIII ст.). Вплив європейської культури XVII–XVIII століття на українські землі.	
4.6.	Зародження ідей просвітництва в українських землях. Розвиток освіти, наукових знань та літератури. Образотворче та музичне мистецтво українського бароко.	
5.	Тема 5: Національно-державницька думка в період перебування українських земель у складі Російської та Австро-Угорської імперій (XIX ст.)	
5.1.	«Українське питання» в політиці російської та австрійської імперської влад.	
5.2.	Ідеї федералізму. Декабристи. Ідеї слов'янської єдності й «український месіанізм». Кирило-Мефодіївське братство.	
5.3.	Державницькі концепції москвофілів, народовців, М. Драгоманова та І. Франка. Постання ідеї незалежності української держави. Українська культура доби національного відродження. Роль інтелігенції в національно-культурному відродженні української культури.	
5.4.	Формування системи освіти. Розвиток Літератури. Розвиток архітектури, скульптури, живопису, музичного та театрального мистецтва.	
5.5.	Розвиток національної культури на західноукраїнських землях.	
5.6.	Проблема державності в програмах та діяльності українських політичних партій на початку XX ст. Українська політична думка Наддніпрянщини: між автономією, федералізмом та самостійністю. Національна ідея в західноукраїнських землях. Погляди на українську державність на передодні та в роки Першої світової війни (1914–1918).	
5.7.	Розвиток української культури на початку XX ст. Освіта. Наука і техніка. Виникнення україномовної преси. Розвиток літератури, мистецтва, живопису, архітектури та музичного мистецтва. в Наддніпрянщині.	
6.	Тема 6: Відновлення державності українського народу (1917–1921 рр.)	2
6.1.	Створення Української Центральної Ради. Проголошення автономії України. Проголошення УНР. Державотворча діяльність Української Центральної Ради.	
6.2.	Українська Держава гетьмана П. Скоропадського. Національна державність на західноукраїнських землях. ЗУНР.	
6.3.	Відновлення Української Народної Республіки та її державницька програма. Акт злуки УНР та ЗУНР.	

6.4.	Українське питання в політиці лідерів білого руху.	
6.5.	Запровадження радянської державності в Україні.	
6.6.	Розвиток української культури у добу визвольних змагань 1917–1920 рр.	
7.	Тема 7: Політичні режими в українських землях (1921–1939 рр.)	
7.1.	Конкуренція комуністичного та національно-державницьких проектів українських еліт. УСРР у складі радянської тоталітарної держави.	
7.2.	Ідеї відновлення державності в програмах та діяльності українських партій та організацій на еміграції в міжвоєнний період. Концепція української держави лідерів ОУН, В. Липинського та Д. Донцова.	
7.3.	Розвиток культури Радянської України у 20-х – 30-х рр. ХХ ст. Політика українізації у 20-ті – 30 рр.: досягнення, наслідки, трагічні сторінки.	
7.4.	Впровадження принципу соціалістичного реалізму в художню культуру і перетворення його в офіційний канон художньої творчості. Ліквідація різноманітних творчих об'єднань і утворення єдиних спілок художньої молоді.	
7.5.	Ідеологізація та одержавлення культурного життя, адміністративно-командні методи керівництва культурним процесом з боку партійно-державних установ. Кіномистецтво. Монументальний живопис. Культурний стан західноукраїнських земель у 1920–1930 рр.	
8.	Тема 8: Україна в роки Другої світової війни (1939–1945 рр.)	
8.1.	Українське питання у європейській міжнародній політиці напередодні Другої світової війни. Укладення пакту Молотова–Ріббентропа та його наслідки для українських земель.	
8.2.	Початок Другої світової війни. Включення до складу СРСР території Західної України. Радянсько-німецький договір про дружбу і кордони.	
8.3.	«Включення» Бессарабії та Північної Буковини до складу УРСР. Напад Німеччини та її союзників на СРСР.	
8.4.	Нацистський окупаційний режим на території України (1941–1944 рр.). Рухи опору та їх державницькі орієнтири.	
8.5.	Визволення території українських земель та поширення на неї радянської державно-політичної системи.	
9.	Тема 9: Особливості політичного та культурного розвитку УРСР (1945–1991 рр.)	2
9.1.	Повоєнні адміністративно-територіальні зміни. Зовнішньополітична діяльність УРСР. Україна – співзасновниця ООН.	
9.2.	Боротьба за українську державність на західноукраїнських землях. Приєднання Кримської області до складу УРСР: мотиви і правова основа. Хрущовська «відлига». Спроби лібералізації політичного режиму.	
9.3.	Зародження дисидентського руху та погляди його діячів на державність. Досягнення освіти, науки, техніки і літератури. Творчість шестидесятників у галузі літератури і мистецтва, їх внесок у демократизацію національної культури.	
9.4.	УРСР в період перебудовчих процесів в СРСР (1985–1991 рр.): плани і реальність. Курс національно-демократичних сил на утвердження державної незалежності республіки.	
9.5.	Декларація про державний суверенітет України. Союзний договір і Україна. Проголошення незалежності України. Розпад СРСР. Угода	

9.6.	про співдружність незалежних держав (СНД). Розвиток національно-демократичного руху наприкінці 80-х років. Активна участь діячів «нової хвилі» української культури в процесах відродження.	
10.	Тема 10: Україна - незалежна держава (1991 р. – до сьогодні)	
10.1.	Розбудова незалежної Української держави. Створення правової бази розвитку України як демократичної держави. Реорганізація органів державної влади.	
10.2.	Ухвалення Конституції 1996 р. та змін до неї. Вибори Верховної Ради та Президента України. «Революція Гідності». Президентські вибори 2014 р., 2019 р.	
10.3.	Нові тенденції в культурному та релігійному житті. Конституювання помісної церкви (ПЦУ). Освіта, наука, техніка.	
10.4.	Реформи в галузі освіти 90-х років. Гуманізація системи освіти і виховання. Поява недержавних навчальних закладів: ліцеїв, гімназій, університетів.	
10.5.	Наука. Діяльність АН України. Розвиток космонавтики.	
10.6.	Розвиток літератури, театрального та музичного мистецтва. Роль та місце української культури в системі цінностей світової культури: ретроспектива і сучасність.	

1.3. Семінарські заняття

Семінарське заняття 1

Питання для усного опитування та дискусії

Тема 3. Українське суспільство у XIV – середині XVII ст.

1. Україна як порубіжжя православної, католицької і мусульманської цивілізацій (друга половина XIV – середина XVII ст.).
2. Інкорпорація українських земель до складу Литви та Польщі.
3. Світогляд та ідеологія українського козацтва. Запорозька Січ.
4. Розвиток гуманістичного руху в Україні. Релігійні процеси в Україні, вплив Реформації. Полемічна література.
5. Братства як осередки духовного єднання в XIV–XVI ст. на українських землях.
6. Книгодрукарська справа XVI ст. в Європі та в Україні.
7. Художня культура XIV – першої половини XVII ст.

Методичні вказівки

Ключові терміни та поняття: порубіжжя цивілізацій, православ'я, католицизм, іслам, інкорпорація, Запорозька Січ, козацтво, гуманізм, Реформація, полемічна література, братства, книгодрукування, ренесанс, бароко.

Завдання семінару полягає у розкритті основних процесів та явищ, які визначали розвиток українського суспільства в період з XIV до середини XVII століття. Для цього необхідно дослідити взаємодію між православною, католицькою та мусульманською цивілізаціями на території України, зосереджуючись на геополітичній ролі України як порубіжжя цих релігійних та культурних світів. Важливо звернути увагу на релігійні та політичні наслідки цього впливу для українського населення. Необхідно проаналізувати процес інкорпорації українських земель до складу Литви та Польщі, звернувши увагу на соціальні, політичні та економічні зміни, які відбулися внаслідок цього включення. Варто розкрити вплив цих держав на розвиток українських земель та визначити основні зміни у правовому та адміністративному устрої. Особливу увагу слід приділити світогляду та ідеології українського козацтва, ролі Запорозької Січі як важливого політичного, військового та культурного центру українського життя. Необхідно також проаналізувати,

як козацтво відображало прагнення українців до політичної автономії та збереження національної ідентичності. При підготовці до семінару варто звернути увагу на розвиток гуманістичного руху в Україні та вплив ідей європейської Реформації на релігійні процеси. Слід детально розглянути роль полемічної літератури у захисті православної віри, її значення у релігійних конфліктах та як інструмент формування національної свідомості. Необхідно також дослідити роль братств як осередків духовного єднання, їхню роль у збереженні та захисті православної релігії, організації освіти і книгодрукування. Варто проаналізувати, як книгодрукарська справа вплинула на культурний розвиток в Україні. Для кращого засвоєння теми необхідно також розкрити особливості художньої культури України XIV – першої половини XVII століття, проаналізувати вплив європейського Ренесансу та бароко на українське мистецтво, зокрема архітектуру, іконопис та розвиток літератури.

Теми доповідей та повідомлень:

1. Studia Humanitatis як нова система освіти та становлення людини в добу Ренесансу.
2. Юрій Дрогобич, Павло Русин та Станіслав Оріховський як представники української світської інтелігенції та носії високої освіченості.
3. Заснування та діяльність Острозької колегії.
4. Братства як праобраз українського громадянського суспільства.
5. У витоків українського драматичного театру: «шкільна драма» XVI ст. та вертеп XVII ст.
6. Архітектура і скульптура ренесансного Львова.

Проблемні питання:

1. Чому доба Ренесансу піднімає проблему авторства?
2. Завдяки чому Львів у XV ст. та Київ у XVI ст. були основними центрами гуманістичного руху в Україні?
3. Якою була мовна ситуація на українських землях в XVI ст.? Якими мовами друкувалися перші видання?
4. В поемі «Роксоланія» С. Кленович описує Україну. Звідки пішла ця назва для позначення українських земель і чому багато з української інтелігенції називали себе «роксоланами»?
5. Від середньовічної монодії до партесного співу: як мінялася українська музика під впливом ренесансного світогляду?
6. Яка тематика переважала у фольклорі в XV–XVI ст.?

Семінарське заняття 2

Тема 5. Українське суспільство у «довгому» XIX столітті

Питання для усного опитування та дискусії

1. «Довге» XIX ст.: епоха модернізації та націотворення.
2. Соціально-економічний розвиток українських земель в Російській та Австрійській (Австро-Угорській) імперіях.
3. Українській національний рух у «довгому» XIX столітті: академічний, культурницький та політичний етапи.
4. Україна напередодні та в роки Першої світової війни.
5. Основні тенденції культурного розвитку України в XIX ст.
6. Різноманітність художнього життя: від романтизму до модерну.
7. Нові явища в світовій та вітчизняній культурі кінця XIX – початку XX ст.

Методичні вказівки

Ключові терміни та поняття: «довге» XIX століття, модернізація, націотворення, індустріалізація, соціально-економічний розвиток, український національний рух,

академічний етап, культурницький етап, політичний етап, Перша світова війна, романтизм, реалізм, модерн, культурний розвиток.

Завдання семінару полягає у розкритті основних аспектів розвитку українського суспільства в «довгому» XIX столітті від Французької революції до Першої світової війни), коли відбувалася масштабна модернізація та формування національної свідомості українців. Необхідно проаналізувати, як ці процеси вплинули на соціально-економічний, культурний та політичний розвиток українських земель в складі Російської та Австрійської (пізніше Австро-Угорської) імперій. Особливу увагу слід звернути на соціально-економічний розвиток українських земель, охоплюючи процеси індустріалізації, аграрні реформи, а також на відмінності між становищем українців у Російській та Австро-Угорській імперіях. Варто проаналізувати, як ці імперії проводили політику щодо українських територій та їх вплив на національну свідомість. Необхідно також дослідити український національний рух у XIX столітті, який проходив через кілька етапів: академічний (розвиток історичної науки та мовознавства), культурницький (просвітницька діяльність) та політичний (політизація національних ідей). Слід звернути увагу на ключових діячів руху, таких як Тарас Шевченко, Пантелеймон Куліш, Іван Франко, Михайло Грушевський. При підготовці до семінару варто звернути увагу на становище України напередодні та під час Першої світової війни. Необхідно проаналізувати, як конфлікт вплинув на політичні та соціальні процеси в Україні, а також на міжнародне становище українського питання. Окремо слід розглянути основні тенденції культурного розвитку України в XIX столітті, зокрема розвиток літератури, мистецтва та музики. Необхідно проаналізувати різноманітність художнього життя того часу, зокрема перехід від романтизму до реалізму, а також появу нового стилю – модерну. Для кращого засвоєння теми необхідно розкрити нові явища у світовій та українській культурі кінця XIX – початку XX століття, зокрема розвиток модернізму та появу інноваційних підходів в архітектурі, живописі, музиці та літературі. Важливо звернути увагу на те, як ці тенденції були адаптовані в українському культурному просторі.

Теми доповідей та повідомлень:

1. Теорія розвитку національних рухів Мирослава Гроха.
2. Ключові постаті українського національного руху XIX століття: Володимир Антонович, Михайло Драгоманов, Іван Франко.
3. Єврейське та польське населення українських земель у «довгому XIX столітті».
4. Громадівський рух. Діяльність Південно-Західного відділу Російського географічного товариства.
5. Народовці, москвофіли та радикали в суспільно-політичному житті західноукраїнських земель.
6. Аграрні реформи середини XIX – початку XX ст. та їхній вплив на соціально-економічний розвиток українських земель.
7. Роль освітніх закладів і наукових інституцій в українській культурі XIX ст.
8. Український літературний романтизм.
9. «Не вмирає душа наша, не вмирає воля» (Тарас Шевченко в культурному житті XIX ст.).
10. Видатні представники реалізму в українській літературі.
11. Михайло Старицький і Кропивницькі – діячі українського театру.
12. Микола Лисенко – основоположник української класичної музики.
13. Українські художники-передвижники.

Проблемні питання:

1. Чим відрізнялася політика Російської та Австрійської (Австро-Угорської) імперій щодо українського національного руху? Чому?
2. Чому саме греко-католицькі священики та «Руська трійця» стали «будителями»

українців на Заході України?

3. Чому саме місто Харків стало центром українського національного руху у першій третині XIX століття?

4. Чому ідея соціалізму стала популярною серед українських політичних сил наприкінці XIX – на початку XX ст.?

5. Чим відрізнялась економічна політика імперій щодо України? Чи можна вважати економічну політику щодо українських земель колоніальною?

6. Назвіть особливості українського романтизму.

7. Що є визначальним для реалізму як художнього напрямку XIX ст.?

8. Які особливості притаманні українському модерну?

9. Яка роль видатних драматургів й акторів у становленні українського театру другої половини XIX – початку XX ст.?

10. Охарактеризуйте розвиток музичного мистецтва наприкінці XIX – початку XX ст.

11. Під якими впливами проходило становлення української професійної школи живопису?

Семінарське заняття 3

Тема 7. Політичні режими в українських землях (1921–1939 рр.)

Питання для усного опитування та дискусії

1. Тоталітаризм як феномен європейської політичної культури.

2. Становище західноукраїнських земель у складі Польщі, Чехословаччини та Румунії. Розвиток української державницької ідеї в міжвоєнний період.

3. Більшовицька модернізація радянської України. Голодомор 1932–1933 років. «Коренізація» та «українізація» як складові етнополітики СРСР.

4. Масові репресії як засіб боротьби з українським національно-культурним відродженням. Причини перемоги тоталітарного політичного режиму в СРСР.

Методичні вказівки

Ключові терміни та поняття: політичний режим, тоталітаризм, модернізація, Голодомор, коренізація, українізація, репресії, українське національне відродження, інкорпорація, етно-політика, радянська ідеологія, національна ідея.

Завдання семінару полягає у розкритті політичних трансформацій та ідеологічних змін на українських землях у 1921–1939 роках, коли територія України була під контролем різних політичних режимів. Потрібно проаналізувати феномен тоталітаризму як ключовий елемент політичної культури міжвоєнної Європи, зокрема його вплив на суспільне життя та функціонування держав. Особливу увагу варто приділити становищу західноукраїнських земель у складі Польщі, Чехословаччини та Румунії, порівняти політику цих держав щодо українського населення та її вплив на розвиток української державницької ідеї. Слід звернути увагу на питання національної свідомості, культурних прав, освіти та політичної участі українців у цих державах. Особливо слід розглянути більшовицьку модернізацію радянської України, її економічні та соціальні наслідки, а також роль Голодомору 1932–1933 років як великої трагедії українського народу. Важливо проаналізувати політику «коренізації» та «українізації» в рамках етно-політики СРСР: які були її мета, досягнення і чому ці процеси згодом були припинені. Необхідно також розглянути репресивну політику радянської влади як метод боротьби з українським національним рухом та культурним відродженням. Слід проаналізувати масові репресії, їхні причини та масштаби, а також зрозуміти причини утвердження та перемоги тоталітарного режиму в СРСР. Важливо дослідити, яким чином ці процеси вплинули на українське суспільство, культуру та ідентичність. Для кращого засвоєння теми варто звернути увагу на роль політичних режимів у формуванні культурного та політичного ландшафту українських земель та розглянути їхні соціальні, економічні та культурні наслідки.

Теми доповідей та повідомлень:

1. Голод 1921–1923 рр. в Україні.
2. Досягнення й невдачі політики українізації.
3. Політичний портрет Йосифа Сталіна.
4. Голодомор 1932–1933 рр.
5. «Великий терор» 1937–1938 рр. в Україні.
6. Інтелігенція України в умовах тоталітарного режиму. Трагедія покоління «Розстріляного відродження».

Проблемні питання:

1. Чому було згорнуто нову економічну політику?
2. У чому полягала сутність політики українізації?
3. Які були позитивні та негативні результати індустріалізації в Україні?
4. Якими, на вашу думку, були головні причини встановлення тоталітарного режиму в СРСР?
5. Чи можна встановити причинно-наслідковий зв'язок між радянською політикою колективізації та голодомором 1932–1933 рр. в Україні?
6. До яких результатів призвів український національно-визвольний рух 1920–1930-х рр. на Західній Україні?

1.4. Самостійна робота студентів

Тема 1. Становлення українського етносу та початки державності в українських землях

1. Складіть таблицю порівняння кочового й осілого способу життя. У таблиці вкажіть особливості житла, занять, релігійних уявлень, соціальної організації. Проаналізуйте, як кожен із цих аспектів сприяв розвитку цивілізацій.
2. Дайте характеристику стоянкам первісних людей на терені сучасної України (Свідерська, Мізинська, Трипільська культури).
3. Проаналізуйте основні знахідки та дослідження скіфських курганів в Україні.

Тема 2. Формування державності в українських землях. Давньоруська держава (IX–XIII ст.)

1. Складіть таблицю, в якій буде представлено основні етапи розвитку Давньоруської держави, починаючи з утворення (IX ст.) до періоду політичної роздрібненості (XII–XIII ст.). Для кожного етапу зазначте: рік/період, ключові події, правителів, політичні та соціальні зміни.
2. Дослідіть вплив Візантії на духовну, культурну та правову спадщину Давньоруської держави. Розгляньте, як християнізація вплинула на розвиток суспільства, архітектури та мистецтва в Україні.

Тема 3. Українські землі під владою Литви та Польщі (XIV–XVI ст.)

1. Порівняйте політику великих князів Литви та Польщі щодо українських земель. Які основні відмінності в підходах до управління та інтеграції населення?
2. Складіть таблицю, де для кожного етапу (Кревська унія, Городельська унія, Люблінська унія) буде вказано: а) рік події; б) її основні положення; в) вплив на становище українських земель (наприклад, зміни в управлінні, обмеження прав місцевої знаті); г) реакцію місцевого населення на кожен з етапів.
3. Проаналізуйте вплив європейського Ренесансу на розвиток української культури в XIV–XVI ст. (освіта, наука, полемічна література, розвиток друкарства).

Тема 4. Українська козацька держава (середина XVII – кінець XVIII ст.)

1. Складіть таблицю основних подій формування козацької держави під проводом Б. Хмельницького, включаючи ключові дати, події та їх значення.
2. У вигляді схеми проілюструйте основні етапи політичної роздробленості (Руїни) в українській історії після загибелі Б. Хмельницького.
2. Опишіть політику І. Мазепи та П. Орлика. Як їхні концепції державності відрізняються та в чому схожі?

Тема 5. Національно-державницька думка в період перебування українських земель у складі Російської та Австро-Угорської імперій (XIX ст.)

1. Проаналізуйте роль української інтелігенції в національно-культурному відродженні в XIX столітті. Які особистості та організації відігравали ключову роль?

Тема 6. Відновлення державності українського народу (1917–1921 рр.)

1. Виберіть один з універсалів УНР і напишіть його аналіз (300–400 слів), підкреслюючи його значення для українського державотворення.
2. Проаналізуйте Акт злуки УНР та ЗУНР, його умови та наслідки для українського державництва.

Тема 7. Політичні режими в українських землях (1921–1939 рр.)

1. Проаналізуйте відмінності між комуністичними і національно-державницькими проектами в Україні в 1920–1930-х роках.
2. Напишіть есе про вплив Голодомору 1932–1933 років на українське суспільство та культуру.

Тема 8. Україна в роки Другої світової війни (1939–1945 рр.)

1. Опишіть передумови укладення пакту Молотова–Ріббентропа та його наслідки для українських земель.
2. Опишіть рухи опору в Україні під час окупації, в період Другої світової війни, їх ідейні орієнтири та методи боротьби. З'ясуйте їх внесок в розвиток національної самосвідомості.

Тема 9. Особливості політичного та культурного розвитку УРСР (1945–1991 рр.)

1. Розкрийте характерні риси дисидентського руху як політичної форми опору офіційній владі в Україні, його прояви в українській літературі.
2. Проведіть порівняльний аналіз періодів хрущовської «відлиги» та перебудови (1985–1991 рр.). Виконайте порівняння за такими критеріями: політичні зміни та реформи, рівень лібералізації суспільного життя, вплив на українську культуру та зростання національної свідомості.

Тема 10. Україна – незалежна держава (1991 р. – до сьогодні)

1. Заповніть таблицю з ключовими етапами розбудови незалежної Української держави:

Етап	Політичні події	Правові та соціальні зміни
1991–1996 рр.	Проголошення незалежності, прийняття Конституції 1996 р.	Становлення демократичної правової держави
1997–2009 рр.		
2010–2013 рр.		
2014 р. – до сьогодні		

2. Ознайомтесь із текстом Конституції України 1996 р. Визначте та проаналізуйте такі положення:

- розподіл влади (законодавча, виконавча, судова);
- основні права та свободи громадян;
- принципи національного суверенітету.

Опишіть, як кожне з цих положень сприяє розвитку демократичної держави.

3. Оберіть одну з галузей української культури (література, музика, театр, кінематограф). Дослідіть основні досягнення цієї галузі за роки незалежності. Зазначте важливі події, здобутки та внесок українських митців у світову культурну спадщину.

1.5. Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання передбачаються у формі контрольних робіт. Завдання обирається студентом на початку семестру і виконується за усталеними вимогами.

1.5.1. Основні вимоги до написання контрольних робіт

При виконанні індивідуального завдання необхідно взяти до уваги, що контрольна робота – це короткий переказ змісту наукової роботи, книги або вчення, оформлене у вигляді письмової публічної доповіді; доповідь на задану тему, зроблена на основі критичного огляду відповідних джерел інформації (наукових праць, літератури по темі).

Зі свого боку, контрольна робота складається на основі не менше десяти джерел і зіставляє різні точки зору з досліджуваного питання.

Контрольна робота, незалежно від теми, містить визначені реквізити: титульна сторінка встановленого зразка, вступ, розділи, висновки, список використаних джерел і додатки (у разі необхідності).

Обов'язково в тексті повинні бути посилання на джерела, що були використані при написанні роботи. Посилання подаються у квадратних дужках з вказівкою номера джерела, за яким воно внесене у список використаних джерел, та сторінки (якщо подається точна цитата або числові дані), наприклад [3, с. 8].

Технічні вимоги: текст має бути набраний шрифтом Times New Roman, 14 кеглем через 1,5 інтервали. Поля: верхнє – 2,0 см, нижнє – 2,0 см, ліве – 3,0 см, праве – 1,0 см. Загальний обсяг – до 25 сторінок формату А4.

1.5.2. Темі контрольних робіт

1. Український етногенез: особливості та характерні риси.
2. Мистецтво в структурі національної культури.
3. Первісні культури (Богині-матері, предків, вождів).
4. Трипільська культура та її вплив на побут і мистецтво східних слов'ян.
5. Києво-Руська держава і Візантія: історія взаємовідносин.
6. Державотворча діяльність Володимира Великого і Ярослава Мудрого.
7. Державотворча діяльність Володимира Мономаха.
8. Галицько-Волинське князівство як продовжувач державної традиції Києво-Руської держави.
9. Давньоруське літописання: світова історія та сенс людського життя.
10. Монументальний живопис Києво-Руської держави.
11. Давньоруська сакральна архітектура.
12. Політичний та соціально-економічний розвиток українських земель в складі Литовського князівства та Речі Посполитої.
13. Поширення та значення книгодрукування в Україні в XVI–XVII ст.
14. Виникнення українського козацтва.
15. Запорозька Січ та ісламський світ.
16. Гетьман Петро Сагайдачний.

17. Козацька тематика в культурі XV–XVI ст.
18. Шкільна драма в українській ренесансній культурі.
19. Просвітницька діяльність Києво-Могилянської академії.
20. Гетьман Богдан Хмельницький – фундатор Української козацької держави.
21. Гетьман Іван Мазепа.
22. Іван Сірко – кошовий отаман Війська Запорозького Низового.
23. Кирило Розумовський – останній гетьман України у XVIII ст.
24. Ліквідація Запорозької Січі та подальша доля українського козацтва.
25. Гайдамацький рух на Правобережній Україні у XVIII ст.
26. Українська архітектура XVIII ст.
27. Харків у другій половині XVII–XIX ст.
28. Побут жителів козацької України.
29. Роль освітніх закладів в українській культурі XIX ст.
30. Алчевські – родина діячів української культури.
31. «Театр корифеїв» XIX століття.
32. Пейзажі Сергія Васильківського.
33. Західноукраїнські землі в складі Австро-Угорщини в XIX ст. – на початку XX ст.
34. Формування західної та східної української діаспори наприкінці XIX – на початку XX ст.
35. Український авангард: основні представники та напрямки.
36. Учення Дмитра Чижевського про філософію як форму самосвідомості культури.
37. Утворення і діяльність Української Центральної Ради.
38. Українська Держава Павла Скоропадського.
39. Утворення СРСР. Тоталітарний режим та його наслідки для України.
40. Голодомор 1932–1933 рр. в Україні.
41. Трагедія «Розстріляного Відродження».
42. Український національно-визвольний рух в роки Другої світової війни та повоєнні роки.
43. Дисидентський рух в Україні.
44. Поетична хвиля українського кіно (Сергій Параджанов, Юрій Ілленко, Леонід Осика, Іван Миколайчук).
45. Письменники-шестидесятники та гуманістичні пошуки в їхній творчості.
46. Майстрині українського народного мистецтва Марія Приймаченко та Катерина Білокур.
47. Чорнобильська катастрофа та її наслідки.
48. Проголошення Акту незалежності України 24 серпня 1991 року.
49. Конституція України 1996 року.
50. Помаранчева революція 2004–2005 рр.
51. Революція Гідності 2013–2014 рр. і збройна боротьба українського народу проти російської агресії.
52. Українська пісня: від народних джерел до сучасних новаторських пошуків.
53. «Україна фестивальна»: міжнародні фестивалі та конкурси як форма культурного обміну.
54. Художні прийоми постмодерністського мистецтва.
55. Урбанізація як феномен культури. Філософія міста.
56. Зміни у способі життя та життєвих цінностях у XXI ст.
57. Об'єкти світової спадщини ЮНЕСКО в Україні.
58. Релігія в сучасній Україні. Законодавство України про свободу совісті та релігійні організації.
59. Українська академія наук: історія створення та сьогодення.
60. Внесок українства у світову культуру.

1.6. Підсумковий контроль

Підсумковий семестровий контроль проводиться у формі усного екзамену.

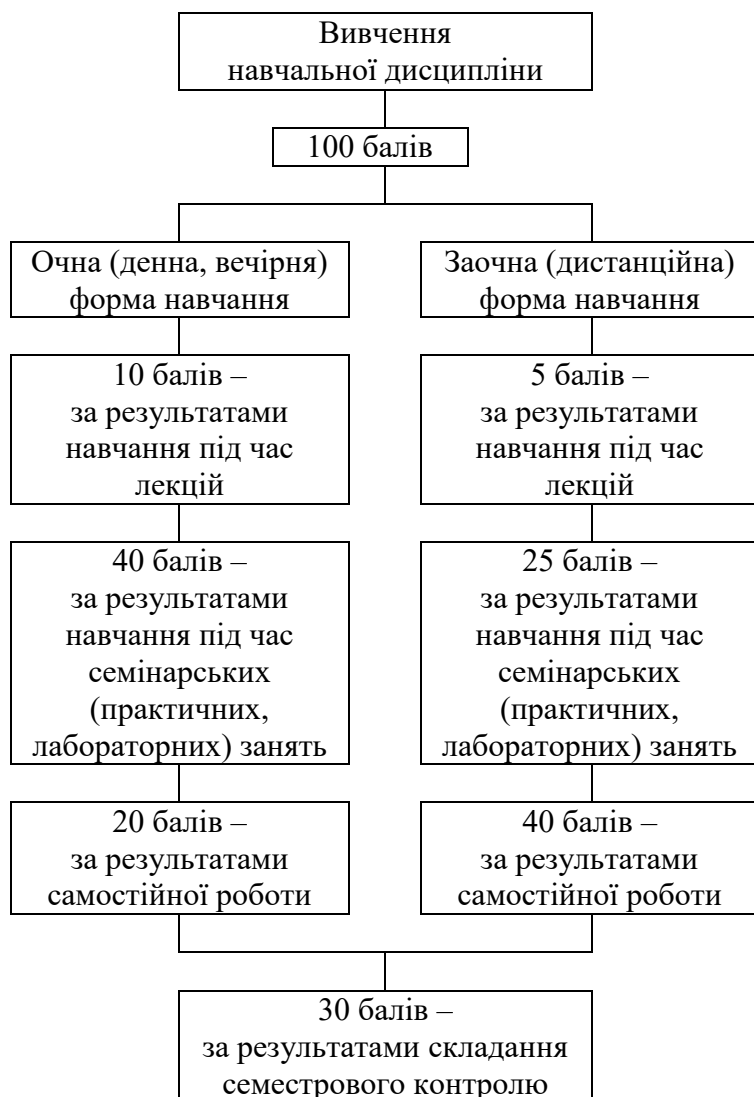
Питання для підсумкового контролю:

1. Найдавніше історичне минуле України: суспільна організація та господарство за часів палеоліту – неоліту.
2. Перехід до відтворюючого господарства, зародження цивілізації. Трипільська культура.
3. Культури залізного віку на території України: кіммерійці, скіфи, сармати.
4. Античні міста-держави Причорномор'я.
5. Слов'янські племена на теренах України.
6. Походження назв «Русь» і «Україна».
7. Передумови виникнення давньоруської держави «Київська Русь».
8. Стародавній Київ.
9. Державний устрій та соціальний розвиток Київської Русі.
10. Українські князівства за феодальної роздробленості.
11. Галицько-Волинська держава – спадкоємиця Київської Русі.
12. Запровадження християнства.
13. Культура Київської Русі.
14. Українські землі всередині XIII – на початку XIV ст. Монгольсько-татарська навала та її наслідки.
15. Історичне значення Київської Русі.
16. Походження національно-державної символіки України.
17. Статус українських земель та їх визначальний вплив на формування Литовсько-Руської держави.
18. Литовсько-Руська держава: устрій, мова, культура.
19. Захоплення українських земель Річчю Посполитою.
20. Виникнення українського козацтва.
21. Міста та Магдебурзьке право в Україні.
22. Запорозька Січ в історії української державності.
23. Боротьба українського народу проти політичного, економічного та культурного гніту у другій половині XV – першій половині XVII ст.
24. Вплив Реформації на розвиток української культури XVI – першій половині XVII ст.
25. Б. Хмельницький – фундатор української козацької держави.
26. Українсько-російська угода 1654 року.
27. Українська козацька держава після смерті Б. Хмельницького. «Руїна».
28. Гетьман І. Мазепа. «Мазепинське бароко».
29. П. Орлик та його Конституція.
30. Наступ Російської імперії на автономні права України за часів Петра I.
31. Ліквідація Гетьманщини Катериною II.
32. Література козацької доби. «Козацькі» літописи.
33. Розвиток освіти і науки козацької доби.
34. Архітектура, мистецтво і музика епохи «бароко» в Україні.
35. Українські землі під владою Австро-Угорської імперії (кінець XVII – перша половина XIX ст.).
36. Українські землі під владою Російської імперії (кінець XVIII – перша половина XIX ст.).
37. Становлення ідеї української державності наприкінці XVIII – в першій половині XIX ст.
38. Кирило-Мефодіївське товариство: програмні документи та діяльність.

39. Т. Г. Шевченко та духовне відродження України.
40. Суспільно-політичний та національний рух на західноукраїнських землях. «Руська трійця».
41. Розвиток капіталістичних відносин в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст.
42. Національне відродження в західноукраїнських землях у другій половині XIX ст.
43. Посилення національного гніту в Україні в другій половині XIX ст.
44. Утворення політичних партій в Україні (кінець XIX – початок XX ст.).
45. Україна після поразки революції 1905–1907 рр.
46. Україна в роки Першої світової війни.
47. Створення Української Центральної Ради.
48. Проголошення УНР.
49. Діяльність Центральної Ради в справі державного будівництва.
50. Гетьман Павло Скоропадський.
51. Відновлення УНР. Директорія
52. Акт злуки УНР та ЗУНР, його історичне значення.
53. Значення української революції 1917–1921 рр. Причини її поразки.
55. Запровадження радянської влади в Україні.
56. Культура України періоду Національної революції.
57. Соціально-економічне і політичне становище України у 20-х роках в період НЕПу.
58. Національна політика в Україні у 20-х роках. Українізація.
59. Індустріалізація в Україні: позитивні та негативні наслідки.
60. Примусова колективізація. Голодомор 1932–1933 рр.
61. Культура 20–30-х років XX ст. «Розстріляне відродження».
62. Друга світова війна і Україна: міжнародний аспект.
63. Окупація України німецько-фашистськими загарбниками.
64. Соціально-економічне і політичне становище західноукраїнських земель у 20–30-х роках XX ст.
65. Рух Опору на тимчасово окупованій фашистами території.
66. Внесок українського народу у перемогу над фашизмом.
67. Україна на міжнародній арені після Другої світової війни. Участь у створенні ООН та інших міжнародних організацій.
68. Суспільно-політичне життя в Україні у 40–50-х роках.
69. Економічний розвиток і суспільно-політичне становище західних областей України у другій половині 40-х – першій половині 50-х років XX ст. Депортація населення. Сталінські репресії.
70. Спроби демократизації суспільного життя у другій половині 50-х – першій половині 60-х років, їх суперечливий характер.
71. Дисидентський рух. Шістдесятники.
72. Культура України у другій половині 60–80-х років.
73. Криза адміністративно-командної системи. Пошуки виходу з кризи.
74. Початок національного відродження України. Декларація про державний суверенітет.
75. Проголошення незалежності України.
76. Основні проблеми сучасного державотворчого процесу в Україні.
77. Міжнародна діяльність України на сучасному етапі.
78. Культурне життя України на сучасному етапі.

2. Схема нарахування балів

3.1. Нарахування балів студентам з навчальної дисципліни здійснюється відповідно до такої схеми:

3.2. Обсяг балів, здобутих студентом під час лекцій з навчальної дисципліни, обчислюється у пропорційному співвідношенні кількості відвіданих лекцій і кількості лекцій, передбачених навчальним планом, і визначається згідно з додатками 1 і 2 до Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова.

З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення 4 лекційних занять за заочною формою навчання.

Отже, студент може набрати під час лекцій таку кількість балів:

Таблиця 1

№ з/п	Форма навчання	Кількість лекцій за планом	Кількість відвіданих лекцій			
			1	2	3	4
1.	Заочна	4	1,25	2,50	3,75	5,00

2.3. З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення 3 семінарських занять за заочною формою навчання у першому семестрі.

За результатами семінарських занять кожному студенту до відповідного документа обліку успішності виставляється кількість балів від 0 до 5 числом, кратним 0,5, яку він отримав протягом заняття.

Критерії поточного оцінювання знань студентів наведені у п. 4.3.8. Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова.

3. Рекомендовані джерела

Тема 1

1. Залізник Л.Л. Від склавинів до української нації. Київ: Бібліотека українця, 2004. 256 с.
2. Моця О.П. Українці: народ і його земля: етапи становлення. Київ: Стародавній Світ, 2011. 638 с.
3. Мірошніченко М.І. Державність і право України: генезис у європейському контексті. Київ: Атіка, 2006. 544 с.
4. Крисаченко В. Українська державність княжих часів: сутнісні виміри. *Українознавство*. 2012. № 3. С. 114–120.
5. Шлях з первісності у цивілізацію. Українські шати середньовіччя / НАН України. Інститут історії України. Київ: Академперіодика, 2023. 658 с.
6. Залізник Л.Л. Походження українського народу. Київ: ПБП «Фотовідеосервіс», 1996. 80 с.

Тема 2

1. Бойко О.Д. Історія України: підручник. Київ: «Академія», 2021. 640 с.
2. Петровський М.Н. Історія України в документах і матеріалах. Київська Русь і феодальні князівства XII–XIII століть. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 310 с.
3. Борисова О.В. Історія української державності: у 2 т. Т. 1: Давні часи. Середньовіччя. Нова доба. Київ: Кондор, 2018. 344 с.
4. Бандурка О.М. Історія державності України. Харків: Одиссей, 2004. 608 с.
5. Історія України та її державності. Курс лекцій: навчальний посібник / ред. Л.Є. Дещинський. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. 474 с.
6. Чорна С. Галицько-Волинське князівство – продовжувач держави «Руської землі». *Голос України*. 2021. № 108.

Тема 3

1. Бойко О.Д. Історія України: підручник. Київ: Академія, 2021. 640 с.
2. Борисова О.В. Історія української державності: у 2 т. Т. 1: Давні часи. Середньовіччя. Нова доба. Київ: Кондор, 2018. 344 с.
3. Шевчук В. Козацька держава: етюди до історії українського державотворення. Київ: Абрис, 1995. 392 с.
4. Крисаченко В. Українська державність княжих часів: сутнісні виміри. *Українознавство*. 2012. № 3. С. 114–120.
5. Залізник Л.Л. Від склавинів до української нації. Київ: Бібліотека українця, 2004. 256 с.
6. Луньов Г.О. Земля, козацтво і державність України. Київ: НАІРІ, 2009. 215 с.

Тема 4

1. Шевчук В. Козацька держава: етюди до історії українського державотворення. Київ: Абрис, 1995. 392 с.

2. Борисова О.В. Історія української державності: у 2 т. Т. 1: Давні часи. Середньовіччя. Нова доба. Київ: Кондор, 2018. 344 с.
3. Стеньгач Н.О. Роль права в суспільно-політичному житті Української козацької держави (друга половина XVII–XVIII ст.). *Університетські наукові записки*. 2019. С. 21–32.
4. Конституція Пилипа Орлика. Київ: Альфа Реклама, 2019. 145 с.
5. Смолій В., Степанков В. Ідея протекторства в геополітичній доктрині Богдана Хмельницького та переяславський проект 1654 року. Київ: Інститут історії України, 2023. 144 с.
6. Корогод Г.І. Перша Конституція України. Пилип Орлик і його діяльність в еміграції. Суми : Університетська книга, 2008. 123 с.

Тема 5

1. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ: Портал, 2022. 408 с.
2. Верстюк В. Союз Пилсудського – Петлюри в історії боротьби за українську державність. *Український історичний журнал*. 2020. № 2. С. 4–21.
3. Борисова О.В. Історія української державності: у 2 т. Т. 2: 1917–2017 рр. Київ: Кондор, 2018. 463 с.
4. Дорошко М. Історія України: знакові події та особистості. Київ: ОСНОВА-ПРИНТ ПЛЮС, 2021. 472 с.
5. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ: Портал, 2022. 408 с.
6. Стеньгач Н.О. Розробка національної ідеї на рубежі XIX–XX ст.. *Університетські наукові записки*. Хмельницький, 2017. № 63.

Тема 6

1. Борисова О.В. Історія української державності: у 2 т. Т. 2: 1917–2017 рр. Київ: Кондор, 2018. 463 с.
2. Сергійчук В. Неусвідомлення України. Ставлення світу до Української державності. Київ: ПП Сергійчук, 2012. 872 с.
3. Ковальов А. Як гартувалася державність: нариси до історії Української революції і Перших Визвольних змагань. Київ: Вид-во Марка Мельника, 2020. 592 с.
4. Верстюк В. Союз Пилсудського – Петлюри в історії боротьби за українську державність. *Український історичний журнал*. 2020. № 2. С. 4.
5. Декларація про державний суверенітет України. Житомир: Рута, 2010. 868 с.
6. Політична система для України: історичний досвід і виклики сучасності / гол. ред. В.М. Литвин. Київ: Ніка-Центр, 2008. 988 с.

Тема 7

1. Бойко О.Д. Історія України: підручник. Київ: Академія, 2021. 640 с.
2. Політична система для України: історичний досвід і виклики сучасності / гол. ред. В.М. Литвин. Київ: Ніка-Центр, 2008. 988 с.
3. Верстюк В. Союз Пилсудського – Петлюри в історії боротьби за українську державність. *Український історичний журнал*. 2020. № 2. С. 4.
4. В'ятрович В. (Не)історичні миті. Нариси про минулі сто років. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2018. 176 с.
5. Смолій В., Степанков В. Ідея протекторства в геополітичній доктрині Богдана Хмельницького. Київ: Інститут історії України, 2023. 144 с.
6. Офіцинський Р.А. Історія УПА. Харків: Орбіта, 2021. 127 с.

Тема 8

1. Головка В. Вторгнення. 2022. Широкомасштабна агресія Росії проти України. Київ: Інститут історії України, 2023. 602 с.
2. Брехуненко В. Війна за свідомість. Російські міфи про Україну та її минуле. Київ: Вид. ПП Н. А. Брехуненко, 2017. 280 с.
3. Історія української державності та культури. Словник основних понять: навч.-метод. посібник. Київ: НАУ, 2021. 56 с.
4. Винницький М. Український Майдан, російська війна. Хроніка та аналіз Революції Гідності. Львів: Вид-во Старого Лева, 2021. 560 с.
5. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ : Портал, 2022. 408 с.

Тема 9

1. Бойко О.Д. Історія України: підручник. Київ: Академія, 2021. 640 с.
2. Декларація про державний суверенітет України. Історія прийняття, документи, свідчення. Житомир: Рута, 2010. 868 с.
3. Гайдуцький П.І. НеЗабуті реформи в Україні, 1991–2017. Київ: ТОВ «ДКС-центр», 2017. 852 с.
4. Верменич Я.В. Українсько-російське пограниччя у просторі конфлікту ідентичностей в історії та сучасності. Київ: Інститут історії України, 2024. 331 с.
5. Горобець В. Україна та імперія в ранньомодерну добу: чи була Козацька держава failedstate? Київ: НАН України, 2023. 116 с.
6. Святоцький О. Поняття, ознаки, атрибути та символи державності. *Право України*. 2021. № 9. С. 22–25.

Тема 10

1. Гайдуцький П.І. НеЗабуті реформи в Україні, 1991–2017. Київ: ТОВ «ДКС-центр», 2017. 852 с.
2. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ: Портал, 2022. 408 с.
3. Україна: хроніка XXI століття. Роки 2001–2011. Київ: Інститут історії України, 2021. 728 с.
4. Винницький М. Український Майдан, російська війна. Хроніка та аналіз Революції Гідності. Львів: Вид-во Старого Лева, 2021.
5. В'ятрович В. (Не)історичні миті. Нариси про минулі сто років. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2018. 176 с.
6. Святоцький О. Витоки, етапи становлення та розвиток української державності. *Право України*. 2020. № 1. С. 17–40.

4. Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Освітні ресурси та підручники: <http://textbooks.net.ua/content/view/4301/35/>
2. Інститут історії України НАНУ: <http://history.org.ua/uk>
3. Національна історична бібліотека України: <https://nibu.kyiv.ua/>
4. Електронна бібліотека «History»: <https://uahistory.co/book/>
5. Ізборник : <http://litopys.org.ua/>